

# Máj, majálesové mládeže čas

•••

Ach, ta dnešní mládež, slycháváme často, to my jsme byli slušnější. Jací ale opravdu byli dospívající minulých generací? O světě dětí a mládeže od 19. století až po svobodná a divoká devadesátá léta 20. století a také o kořenech a proměnách studentských majálesů jsem si povídal s vedoucím Oddělení novodobých dějin Národního muzea a zakládajícím členem Centra pro studium populární kultury Tomášem Kavkou

• Ptal se Václav Kaška

**D**ěství a dospívání, které známe dnes, se zformovalo pod vlivem povinné školní docházky a během 19. století, kdy české země rychle bohatly, dospělí měli více času i peněz a současně i méně dětí, a začali své ratolesti respektovat i podporovat. Ve 20. století prošlo několika zvráty hlavně v souvislosti s politickými událostmi. Zlom ve vývoji nastal s komunistickou diktaturou po roce 1948, kdy se na Západě rodí teenager a u nás zase dost odlišný pionýr. Mládežníci v Československu se západním teenagerům víceméně chtěli podobat, stejně konzumovat, vypadat, slavit majáles, ale zůstávali pozadu. Zvrátu doháněli až po roce 1989, kdy během devadesátých let jedna generace zažila velký přerod směrem ke globalizaci.

**Obnovený majálesový průvod Prahou roku 1965 studenti využili ke kritice domácích poměrů**



1899

první majáles se konal na prostranství Vytěšín

## Dítka, vlastenčete a hrejte si!

### • Jak vypadal ideál dětství za c. a k. monarchie?

Děti byly vnímány jednak v rámci české národní emancipace jako naděje pro budoucnost a jednak se dostávaly do hledáčku rozvíjejícího se trhu. Odstartovala průmyslová výroba poměrně širokého sortimentu hraček, který byl ale striktně dělen na chlapecký a dívčí. Holky dostávaly panenky a kuchyňky, aby se učily své budoucí role dobrých maminek a hospodyň. Kluci se zase prostřednictvím vojáčeků nebo dopravních prostředků připravovali na dominantní postavení. Intelektuální výkvět, učitelé či Sokol zase dospívající vedli k českému vlastenectví.

### • Věrnost habsburskému domu se v českých zemích nijak nepěstovala?

Stále se udržoval kult panovníka a jeho rodiny, který je patrný třeba z dnes již zapomenutých takzvaných poštovních knížek. Poštáči tyto knížky distribuovali do domácností vždy na

## Mgr. Tomáš Kavka, Ph.D.



Vystudoval hospodářské a sociální dějiny na FF UK. V minulosti pracoval v Archivu hl. města Prahy, Poštovním muzeu nebo jako ředitel kulturního centra. V současnosti je vedoucím oddělení novodobých českých dějin Národního muzea. Odborně se věnuje dějinám dětského a mládežnického světa 19., 20. a 21. století, marginálním médiím nebo svátkům jako majáles. V roce 2009 spoluzakládal Centrum pro studium populární kultury. Podílel se na vydání několika knih, například *Populární kultura v českém prostoru* (2013), *Pošta za Velké války* (2014). V těchto dnech se v prostorách Slovenského národního múzea na Bratislavském hradě otvírá u příležitosti výročí 100. založení Československa *Česko-slovenská/Slovensko-česká výstava*, jejímž je za českou část hlavním autorem.

# Majáles vymyslel Alois Jirásek a Češi fiktivní svátek využili k vyrovnání se Němcům

Nový rok, čímž si přivydělávali. Obsahovaly marketingové záležitosti jako tarify či jízdní řády, ale také romantické příběhy zaměstnanců pošt, kteří se díky své práci zamilovali a nyní se mají fajn. Ideál rodiny pak v knížkách představovaly osobnosti habsburského domu i obrázky „obyčejných“ rodičů a dětí například u vánočního stroměčku. Děvčátka si pod ním hrála s panenkami, kluci zase s dřevěným koníkem či šavlí.



**C. a k. poštovní knížka z válečného roku 1916 s ideálem rodiny a rakousko-německého spojení na obálce a reklamou na čisticí pastu na zadní straně**



## Mládež Masarykova a Gottwaldova

### • Jak se žilo mládeži za první republiky?

Záleželo na prostředí. Na venkově se kolorit proměňoval pomaleji a jinak se dospívalo dětem z bohatších a jinak z chudších rodin. Obecně se rozšiřovala nabídka časopisů, mládež má své filmové a hudební hvězdy jako Adina Mandlová či R. A. Dvorský, které nahrazují dřívější ikony. Těmi byly za Rakousko-Uherska pro nás možná trochu překvapivě národní politici František Palaeký, František Ladislav Rieger či literáti Alois Jirásek nebo Božena

Němcová. Tištěné slovo doplňovalo čím dál tím víc vizuality, ať již kresbami nebo fotografiemi. První vydavatelé Jiráskovi si ještě vystačili bez obrázků, ale třeba *Rychlé šípy* nebo *Hlasatel* už hodně pracují s obrazem.

### • Komunisté měli s mladými velké plány. Podařilo se jim je realizovat?

Sjednocování mládežnických organizací na národní bázi začalo hned po roce 1945 a po komunistickém uchopení moci byl roku 1949 ustaven Československý svaz mládeže (od roku 1970 Socialistický svaz mládeže, ČSM a SSM) jako jediná povolená mládežnická organizace a zakázaného Junáka či Orla pak pro děti nahradil Pionýrská organizace ČSM (Pionýr). Životní vzor tak nabízel monopolně KSČ v rámci těchto organizací, které centrálně ukazovaly dětem, jak se chovat, co si myslet...



**Mládež v Javorníku u Strážnice ještě v tradičních oděvech, 1906**

• Jenomže mládí bývá spojeno i s revoltou proti autoritám... Jakmile skončil tvrdý stalinismus a pootevřely se dveře skrz železnou oponu, do sovětského bloku se dostával fenomén západního teenagera, pro nějž showbiznis produkoval na míru filmy, hudbu či módu. A komunisté začali svadět boj o duši mládeže. Jenomže plánované hospodářství nedokázalo pružně reagovat a mládež se navíc chtěla vymezovat vůči svým rodičům-budovatelům a mít víc volnosti. Zkrátka střet mezi médií a trhem budovaným teenagerem a pionýrem Východ prohrával. I to umocnilo korozí hodnot státního socialismu.

-coly se na západě vyhazovaly, u nás se sbíraly a vystavovaly. Mnozí si vzpomenu na Cěčka, původně vyráběná jako součásti závěsů do oken a dveří, o něž se hrála čára. Šlo o jakési karikatury na plnohodnotný konzum, které navíc byly podporovány churavějícím státem, což částečně stačilo. Ale Josef Melen a další hvězdičky pop-music zkrátka nemohly plně nahradit popkulturní zážitky na Západě.

## Pionýr versus Bravičko

• Předpokládám, že intimní dospívání mladých lidí představovalo dlouhou tabu.

Určitě to platilo za Rakousko-Uherska obzvláště v měšťánském prostředí. Partnery i nadále určovali rodiče a až novomanželská noc otevírala první tělesné zkušenosti, které nemusely dopadat nejlépe. Treba trh s kondomy byl nedostatkový i za první republiky a během komunismu se informace o možnostech antikoncepce zanedbávaly, když věk prvoroďiček se posouval už k hranicím plnoletosti. Intimita se tak zásadně uvolnila až po roce 1989.

• Jaká média hrála důležitou roli v „uvolnění mravů“ po listopadu 1989?

Přichází k nám v první řadě časopis *Bravo*, který na Západě vycházel už od padesátých let. Nejdříve v něm vládli Vinnetou a Elvis, ale se sexuální revolucí od konce šedesátých let se

# Na majálesu VŠCHT v Pardubicích 1983 slídili tajní a jeden estébák čepoval pivo

## Já sbírám cěčka

• Byla vůbec někdy čs. mládež prokomunistická?

Ano, hned v prvních poválečných letech. Věřila SSSR, že s ním přichází nové obzory, a šlo těž o odpor vůči rodičům – „buržoazním maloměstákům“. Mladé tehdy přitahovaly jako něco nového časopisy ze SSSR, kde se mládeži jakoby dostávalo více moci, vlivu na stát – všechny ty komsomolské uniformy, dítě, které dokáže udat rodiče-vlastizrádce. Po polovině padesátých let toto rychle mizí. Nicméně v mládežnickém sportu se východní blok čím chlubit měl, ale nakonec se ukázalo, že nejlepší ligy světa jsou jen na Západě a že i mladí sportovci emigrují za svým snem.

• Vyprodukovala tedy popkultura na Východě něco zajímavého?

Jako celek je samozřejmě svérázná, musela se vyrovnávat s omezeným trhem i prostorem uzavřených hranic. Vše se získávalo obtížně a existoval zde jiný přístup k věcem a z něj vycházející jakási recyklace. Plechovky od coca-

na stránkách objevovali i polonazí teenageři a rubriky jako *Láska, sex, něžnosti*. V Československu vycházely zábavné a populárně-naučné měsíční *Pionýr* (1953–1990) a týdeník *Sednička pionýrů* (1968–1992), které byly určeny dětem zhruba mezi 10 a 15 lety. Ve věku svazáků měly přejít k týdeníku *Mladý svět* (1959–2005). A například *Pionýr*



**Domek pro panenky z anglického prostředí, úchvatně propracovaná hračka určená především dívkám**



**Otec majálesů Alois Jirásek, jehož román na pokračování *Filosofská historie* (1878) dostal v roce 1937 i filmovou podobu**

maximálně řešil, že můj kamarád začal chodit s holčkou a od té doby se s ním nedokážu bavit, nechodí pořádně na schůze a podobně.

Bravo pak po sametové revoluci všechny domácí časopisy vymazalo, zůstalo jen jinak zaměřené *ABC mladých techniků a přírodovědců*. Prvních šest sedm let po roce 1989 pak bylo divočejších, společnost se vyrovnávala s nahotou. Ta postupně zevšedněla, až se z popkulturních médií vytratila, už to není něco neobvyklého a kulturního...

## Kde se vzal majáles?

• Komunisté aspoň zprvu věřili v dynamiku mládí a přizpůsobovali tomu i různé svátky. Zajímalo by mě, jak za minulého režimu probíhal studentský majáles?

Majáles není komunistický svátek. Ten v seznamu velkých rudých oslav chyběl, protože stavovské, v případě majálesu konkrétně studentské, oslavy komunistům nevyhovovaly. Po převratu byl povolen až v roce 1956...

• Kde a kdy se tedy v českém prostředí objevil majáles?

Do 2. poloviny 19. století toho o konání majálesů (z lat. *maius* – květnový svátek) moc nevíme. Ve studiích historika a etnografa Čeňka Zírta (1864–1932) je jejich počátek umístěn do oblasti dnešního Slovenska, zejména prostředí středoškolských okolí Turčianského Martina. Tam slavili den školního volna, kdy se příroda probouzí ze zimního spánku

## Populární subkultury

Tomáš Kavka je členem rady Centra pro studium populární kultury (CSPK), které funguje už devátý rok. CSPK se každoročně věnuje jednomu tématu, přičemž letos jím je chápání exotiky v českém prostředí od gastronomie až po lidi, vnímané jako exotické. Do 19. století šlo kupříkladu o různě znetvořené jedince, kteří byli vystavováni v cirkusech a pojízdňích kabaretech.

**CSPK**

centrum pro studium populární kultury

CSPK se soustavně věnuje subkulturám. Ty se vymezují proti vládnoucí vrstvě a předmětům masového konzumu dávají jiné významy. Například hnutí punk jinak využívá cvočky či pracovní kalhoty.

K domácím subkulturám můžeme řadit třeba i protektorátní swingující mládež, potápky a bedly (viz TČM č. 66). CSPK spolu s FF UK vytváří Subkulturní archiv – sbírku fanzinů (domácky vyrobených časopisů), ale i oblečení, odznaků či nálepek. Pokud doma máte

a děti s kantorem jdou ven pozorovat ten rozpuh. Učitel si na třídu opatřil rákosku z vrb, kterou je mohl organizovat, a děti slibovaly, že budou poslušné a více se učit. Ale je to Zíbrtova interpretace a je ojedinělá.



## Otec českého majálesu

• Do českých zemí se tedy majáles dostal ze Slovenska?

Spíše ne. V době národní hnutí 2. poloviny 19. století chtěli intelektuálové české vlastenectví rozšířit do všech vrstev národa. Tehdy středoškolský učitel v Litomyšli Alois Jirásek (1851–1930) vydal v časopise

*Světlozor* na pokračování román *Filosofská historie* (1878). V něm líčí maloměstské prostředí Litomyšle před rokem 1848, kde studenti chtějí oslavit svůj údajně starodávný svátek, ve městě, kde byl církevním seminářem prý dlouho zakazovaný. Ale uvědoměli čeští mladíci si ho prosadí, což má být i předzvěst revoluce 1848.

Kniha se díky oslavě mládí a malého vítězství nad zněmčelým establishmentem a zkostnatělou katolickou církví stala velmi populární, dodnes vyšla nejméně čtyřicetkrát. Česká elita *Filosofskou historii* podporovala jako reklamu, která přitáhne mládež k českému národnímu hnutí. A tak se fiktivní příběh litomyšlského majálesu už v 80. letech 19. století stal součástí českého národního panteonu, byl brán jako skutečnost.

• Bez Aloise Jirásky by tedy majáles nevznikl?

Určitě ne v takové podobě, v jaké ho známe. Majáles funguje jako slavnost, která v menších městech propojuje



• Punkáči to v profizlovaném Husákově Československu neměli lehké, 1982

v krabicích podobné artefakty z minulých desetiletí, neváhejte archiv kontaktovat: [cs.archiv.subkultur@gmail.com](mailto:cs.archiv.subkultur@gmail.com).

místní studenty s měšťánskou honorací. Utužuje národ. Vyrůstající generace je vtažena do národního celku, je perspektivní a patřičně vlastenecká. Měšťané jeho prostřednictvím mohou být na své studující děti pyšní.

## Proti zlým buršákům

● Kdy přešel majáles ze stránek románu do skutečného světa? Studentských oslav existovalo víc, například roku 1895 byly na Národopisné výstavě v Praze slaveny beánie (středověký zvyk přijímáním nových studentů starými). Ale majáles byl poprvé slaven až dvacet let po Jiráskovi, v roce 1899 na hološovičském Výstavišti, a sice českou částí Karlo-Ferdinandovy univerzity, která potřebovala svou originální oslavu, čímž se vymezila vůči konkurenci z řad německé větve univerzity.

A v roce 1907 se slavil i středoškolský majáles v „Jiráskově“ Litomyšli, během něhož měšťané a studenti uspořádali průvod s českým vlasteneckým programem do nedalekého Nedošinského háje. Tak, jak ho předstílel Jirásek.

### ● Majáles je tedy ryze česká záležitost?

Po celém světě existuje mnoho studentských oslav, které mohou mít společné znaky. Ale pokud vím, tak kromě Česka a Slovenska se žádná nejmenuje majáles. To je unikát, za nějž vděčíme Jiráskovi. Třeba němečtí studenti měli své spolky, Burschenschaft, a ty pořádaly obdobné slavnosti, také tam se vlastenčilo, neřízeně bavilo a pilo se pivo. Češi si majálesem vytvořili svoji vlastní studentskou oslavu, která do té doby v národním prostředí chyběla.

### ● Kdy u nás nastala zlatá éra majálesů?

Určitě v meziválečném Československu. Slavily se v každém menším městě. Kupříkladu majáles v Chotěboři roku 1929 podporovala městská rada a místní podnikatelé, třeba okresní záložna. I radní a živnostníci měli své děti na školách...

V době ohrožení nacistickým Němcem v roce 1937 natočil Otakar Vávra



## Studentská slavnost Vyšší školy uměleckého průmyslu v Brně roku 1955, jejíž průběh sekretariát KSČ ostře kritizoval

film *Filosofská historie*. Znovu byla potřeba varovat před silou Němců a snímek je navíc oproti literární předloze otevřenější v zobrazování intimity. U Vávry jsou vidět i polibky, vyznání lásky. Celý příběh se tak i díky Vávrovi modernizoval. To je ostatně zásadní, že majáles dokáže vstřebávat nové prvky. Za okupace byl zakázán. Ostatně univerzity byly zavřeny a majálesy víceméně zmizely i z malých měst.

## Pyžamová revoluce

### ● Jakou podobu dala majálesům poválečná čs. společnost?

Majáles se proměnil ze studentského svátku v kolektivní oslavu všech mladých, zdůrazňovala se jednota dělnické i ne dělnické mládeže a navíc se propojil s květnovým osvobozením od nacismu. V pohraničí se také vyzdvihovalo slovanské bratrství, kdy například v dřívě německém Ústí nad Labem byl majáles spojen s družbou s jugoslávskými uční.

### ● Po únoru 1948 až do roku 1956 se univerzitní majálesy nekonaly. Proč v roce 1956 režim majáles povolil a jak obnovená slavnost probíhala?

Československý majáles 1956 byl umožněn v důsledku částečného uvolňování poměrů po smrti Stalina a Gottwalda v roce 1953 a hlavně po projevu prvního tajemníka Nikity S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS, kde „odhalil Stalinův kult osobnosti“. Vše mělo být pod kontrolou, vyšla speciální brožura, jak majáles připravit, akce se konala pod dohledem ČSM potažmo KSČ, neboť studentská slavnost nesměla „štěpít zájmy veřejnosti“. Na všech místech měl být slaven stejně, aby se náhodou něco nestalo...



Majáles roku 1956 měl být pečlivě organizován podle speciálně vydané brožury, ale změnil se v „pyžamovou revoluci“

### ● A stalo se?

Ano. Nejdříve se slavil v Bratislavě, kde studenti v průvodu nesli rakev, na níž byl nápis akademické svobody. O den později v Praze se zčásti změnil v otevřenou kritiku poměrů, vznikly dokonce dopisy žádající zrušení cenzury, přehodnocení „bratrského vztahu“ k SSSR a omezení kádrování na školách. Byl karikován tehdejší ministr školství František Kahuda (ve funkci 1954–1963). Francouzská historička Muriel Blaive tuto událost označila jako pyžamovou revoluci, protože informace o majálesu putovaly po vysokoškolských kolejích od pokoje k pokoji v noci.

Důsledkem bylo, že majáles zase na několik let oficiálně zakázali, ovšem studenti se v uvolněnější atmosféře počátku šedesátých let scházeli spontánně, například v Praze na Petříně.

## Legendární majáles 1965

● Pak přišel onen slavný majáles 1965, kdy se králem stal americký provokatér z beat generation Allen Ginsberg? Akce se sice dál konala pod dohledem ČSM, ale zapsala se do historie svou neuvěřitelně liberální a elektrizující atmosférou. Vrátila se na holešovické Vystaviště a moderní infuzi ji dodaly prvky převzaté ze Západu. Poprvé byl volen Král majáles a Miss majáles, která kopírovala na Západě v té době velice populární soutěže královen krásy. Jak ukazuje dokumentární film Studia FAMU, soutěžilo se i v plavkách.

Králem účastníci zvolili Allena Ginsberga, který se zrovna dostal za železnou oponu. Nebyl však jediným kandidátem, volilo se pomocí atrapy hlukoměru, „kraválmetru“, a adepti předčítali svůj parodický volební program, jeden třeba sebekriticky sděloval, že je „infikován západní kulturou“, další sliboval „bezuzdnost a veselost“. Ginsberg jako jakýsi derviš hrál na činelky a deklamoval špatnou češtinou „ať žijá majáles“. Novinkou byly i divadelní představení a koncerty populárních skupin hrajících také bigbít.

● Dobře, ale zaznívala během oslav i kritika režimu jako v roce 1956?

Ještě před vyvrcholením na Vystavišti prošel Prahou ze Staroměstského náměstí alegorický průvod, v němž studenti nesli různá satirická hesla a naplňovali tak duch studentské volnosti a karnevalu, kdy jeden den v roce je povoleno říkat zamlčované. Na jednu stranu nesli hesla proti válce a imperialismu, ale objevily se i pohřební vozy a rakev. Zpívali třeba budovatelskou píseň *Kupředu, levá*, při níž šli pozadu (viz *Nejezte sendvič, jezte ruská vejce*).

## Porevoluční párty

● Jak probíhaly majálesy po okupaci ze srpna 1968?

Ve velkých univerzitních městech se nekonaly. Získal jsem ale například vzpomínku pamětníka na majáles pardubické VŠCHT z roku 1983: „Na programu bylo i vystoupení *Paramentu*, skupiny *Trifid* a zatím ještě neznámého *Plihala*, bohužel

## Nejezte sendvič, jezte ruská vejce

V liberální atmosféře pražského majálesu 1965 byly k vidění a slyšení mimo jiné tyto recesistické a provokativní transparenty a tato hesla:

- **Hledáme muže, alespoň jako názorné pomůcky.**  
Zn. Pedagogická fakulta
- **Radujte se, milujte se, množte se! Z vládního usnesení o zvýšení populace**
- **Tato hesla byla předem schválena**
- **Právnickým vzděláním ke každé manuální práci**
- **Nejezte sendvič, jezte ruská vejce, vejce našich přátel**
- **Za spravedlnost se rve a mydlí, dokud neobsadí židli**
- **Nový systém řízení a jak budeme placení**
- **Za jednotu socialistického cencání**
- **Každý národ má takovou vládu, jakou si zaslouží**



**Pražský majáles 1965 proběhl v duchu odlehčené revolty proti vládnoucím strukturám**

se však strhl liják a tím majáles skončil. Divadlo *Sklep* tento rok pozváno nebylo potom, co se minulý rok vozili po patře matek v kočárcích. V tomto roce byli na majálesu tajní, jeden estébák čepoval pivo.“ Majálesy stavěly víc na hudební produkci, která nebyla tak nebezpečná jako alegorické průvody.

● Můžete nastínit proměnu majálesů po listopadu 1989? V květnu 1990 se vrátily za organizační pomoci Občanského fóra, ovšem později v devadesátých letech ztrácely na významu. Nový rozkvět začal po roce 2000 se zakládáním krajských regionálních univerzit. Dál se volil král a miss majáles a pikantní je například fakt, že majáles v Ostravě v roce 2000 ovládli politici ODS. Tehdejší předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus dostal cenu *Elegán století*, primátor Ostravy Evžen Tošenovský ocenění *Patriot století*, zatímco senátor Mirek Topolánek odešel bez ocenění.

Majálesy ve velkých městech se změnily ve zkomercionalizovanou party, kterou platí město, univerzita a sponzoři. Ale po roce 2010 naštěstí vznikly v Praze a Brně i alternativní majálesy organizované studenty a univerzitou, snažící se o nezávislost a návrat studentského ducha. ●●●